

Seksualiserede **OVERGREB** og (**FALSKE**) anklager

Hvorfor diskutere falske voldtægtsanklager, når overgrebet tilsyneladende ikke har fundet sted? Eller vend spørgsmålet om: Hvorfor undlader mange kvinder at anmelde voldtægten?

I Psykolog Nyt 13/2006 præsenterede cand.psych. Louise Skriver Rasmussen sin undersøgelse af det, hun betegner som falske voldtægtsanklager. Undersøgelsen omhandler 12 kvinder, der har været i kontakt med Center for Voldtægts ofre i Århus.

Hovedparten er ifølge undersøgelsens vurdering meget sårbare, dvs. ofre for et komplekst samspil af sårbarhedsfaktorer. Det kan være tidligere traumer, belastninger, mestringsproblemer og personlighedsforstyrrelser, der betegnes som histrioniske (APA 2000). Som "histrioniske træk" beskriver hun fx opdigtning af historier for at få opmærksomhed, suggestibilitet og opfattelsen af autoriteter som løsere af problemer. Denne "forstyrrelse af personligheden" menes også at kunne medføre manglende tanke for andre samt manglende tanke for konsekvenserne af egne handlinger. Histrionikere menes i øvrigt at være seksuelt provokative og forførende og at vælge en underdanig offerrolle, der er knyttet til sex.

Artiklen konkluderer, at sådanne træk karakteriserer flere af de 12 kvinder i undersøgelsen, og at bl.a. dette kan forklare kvindernes reaktioner og de falske anklager, som de indberetter til politiet.

Falske voldtægter definerer Rasmussen som: "Anklager indberettet til politiet om voldtægt, voldtægtsforsøg eller anden kønslig omgang, der på baggrund af anmelderens egen erklæring eller politiets efterforskning fastslås at være falsk enten i forhold til hele an-

meldelsen eller aspekter ved denne, eksempelvis hændelse, gerningsmand og gerningssted." Hun citerer flere forfattere for høje forekomster af falske anklager, herunder forekommer Gavey & Gow (2001) som de forfattere, der anfører det højeste antal forekomster: Op til 82 % af alle anklager som værende falske.

Bekymringer over uberettigede anmeldelser og anklager kan fra et efterforskningsmæssigt perspektiv være velbegrundede, da de belaster politiets ressourcer. Efterforskningerne kan også gå ud over sagesløse, og at efterforske påstande, der viser sig at være falske, kan bidrage til oplevelser af manglende faglig kompetence hos efterforskerne. Set i et bredere perspektiv kan uberettigede anmeldelser også bidrage til eventuelt allerede eksisterende tvivl eller mistænksomhed hos politifolk, pårørende og i offentligheden i forhold til troværdigheden hos piger og kvinder, der har været udsat for overgreb (se fx Lamb, ed. 1999, Gavey og Gow 2001, Haansbæk 2005).

Ud fra en mere almen interesse i at udvikle viden på området omkring seksualiserede^[1] overgreb er det således prisværdigt at ville undersøge baggrundene for problematiske anklager. Rasmussens undersøgelse peger da også indirekte på nogle af de problematiske aspekter ved selve forståelsen af seksualiserede overgreb mod kvinder og dermed af eventuelt uberettigede anklager.

Omdiskuteret spørgsmål

Spørgsmål vedrørende falske anmeldelser er et emne, der får stor opmærksomhed, og som til tider og i bestemte sammenhænge kan synes at fylde uforholdsmæssig meget i tilgangen til og diskussionen af seksualiserede overgreb. Fx i Rigshospitalets Center for Voldtægts ofres undervisning af politiet bliver spørgsmålet om falske anklager/anmeldelser ofte rejst, tit som et af de første og mest presserende.

Det er i den forbindelse tankevækkende, at spørgsmål om, hvorfor nogle overgreb *ikke* anmeldes, sjældnere rejses. Det kan måske være udtryk for, at netop disse ikke belaster politiets ressourcer. Men det kan også bredere set være udtryk for en generel tendens til overfokusering på falske anklager, som bunder i en manglende forståelse og anerkendelse af overgrebenes personlige og samfundsmæssige betydninger (Pedersen og Stormhøj 2006).

Et problem, som synliggøres, men ikke behandles af Rasmussen, er således en tendens til overfokusering på falske anklager/anmeldelser. De 82 % falske anklager, som Rasmussen citerer Gavey og Gow for, stammer ikke fra en statistisk undersøgelse, som disse forskere selv har foretaget. Det er en statistik, som de har hentet fra andre kilder. Statistikken indgår *ikke* i deres artikel som et eksempel på problemets omfang. Tværtimod fremfører de den som et eksempel på de newzealandske mediers problematiske fremstillinger af og brug af tal i forbin-

delse med det, der opfattes og fremstilles som falske anklager.

Eksemplet er et led i deres gennemgribende og *radikale kritik* af privilegeringen af bestemte tolkningsformer, der tager det for givet, at det, politiet eller andre instanser rapporterer som ”falske anklager”, også rent faktisk er det. Privilegeringen forekommer ifølge forfatterne selv i tilsyneladende relativt afbalancerede artikler. De sætter således spot på risikoen for, at de anklager, som under andre af politiet rapporteres som falske, ikke altid er det, men alligevel opfattes som sådan. Hvordan sådanne statistikker som de angivne 82 % overhovedet kan betragtes som et seriøst bud på procentdelen af uberettigede anklager/anmeldelser af seksualiserede overgreb, er desuden uforståeligt. Tallene på området baserer sig på forskellige former for skøn (se fx Gavey and Gow 2001). Det vil sige, at der er *mørketal* på hele området, og netop disse mørketal hersker der stor national og international uenighed om.

Gavey og Gow mener, at noget af baggrunden for, at politiets opfattelser tages for givne, handler om den manglende opmærksomhed på den sociale og historiske sammenhæng, overgrebene foregår i og er del af. De argumenterer for, at denne manglende opmærksomhed kan bidrage til at skabe og opretholde myter om voldtægt. De argumenterer også for, at en almindelig accept af sådanne myter kan spænde ben for retssystemets arbejde og for en bredere kulturel

► ► ► anerkendelse af kvinder, der har været udsat for overgreb. Der er ingen grund til at tro, at forholdene i retssystemets funktion og befolkningen i Danmark skulle være væsentlig anderledes end i New Zealand, hvad dette problem angår, selv om statistikker kan variere. Store dele af den danske forskningstradition inddrager da heller ikke, sådan som Gavey og Gow efterlyser (2001), en forståelse af de sammenhænge, overgrebene foregår i. Ikke mindst derfor må deres kritik tages alvorligt.

Gavey er psykolog og en anerkendt forsker, der over en lang årrække har beskæftiget sig med udviklingen af holdninger til, forskning i og personlige betydninger af seksualiserede overgreb mod kvinder. En del af hendes store viden formidles i "Just Sex? The Cultural Scaffolding of Rape." (2005). Når hun skriver, er der altså grund til at være opmærksom på hendes pointer. I modsætning til store dele af den internationale og den danske forskning, der kan være (over-)individualiserende og til tider psykologiserende (Lamb 1999, Pedersen og Stormhøj 2006), går hun også socialt og historisk til værks. Denne fremgangsmåde er tidligere blev efterlyst, blandt andet af nogle af de helt centrale navne inden for området som Koss og Harvey (1991).

En sådan forskning giver muligheder for perspektiver, der udvider vores forståelser og overskrider den individualisering, som fx ligger i brugen af diagnoser som histrioniker. Brugen af

diagnoser betegnes i en del af den engelsksprogede litteratur som "blaming the victim" og "woman blaming". Det er en proces, i hvilken fokus rettes mod dem, overgrebet er gået ud over og dermed undertiden tildeler dem "skylden". Årsagerne til overgrebet placeres inde i individet selv. Grundene til at blive udsat for overgreb betragtes som relaterede til karakteristiske personlighedstræk, ubevidste ønsker eller lignende. Diagnostiseringen, der udgør en form for stigmatiseringsproces (Lamb 1999), betragtes som led i de mytedannelser, der eksisterer om seksualiserede overgreb, mytedannelser eller diskurser, der anses for at være knyttet til bestemte kulturelle syn på køn og som bidrager til offergørelsen af kvinder (se også Ronkainen 2001, Sidenius og Pedersen 2004).

Overgreb og (falske) anklager

Hvorfor nu denne diskussion i forbindelse med overgreb, som tilsyneladende slet ikke har fundet sted?

For det første, fordi det, som Rasmussen selv opererer med som falske anklager, inkluderer klager over overgreb, der har fundet sted, men om hvilke der gives forkerte deloplysninger. For det andet, fordi de fremstillinger, der fremføres umiddelbart efter overgreb, ikke altid er præcise på grund af det chok, som de udsatte kan have fået. I øvrigt er vidneudsagn notorisk aldrig præcise i forhold til det faktisk foregåede. For det tredje, fordi klinisk praksis viser, at en

del "falske anklager" ikke er falske. For det fjerde, fordi forestillinger om uberegtigede anmeldelser får betydninger for, hvorledes enkeltpersoner og institutioner forholder sig til piger og kvinder, der har været udsat for overgreb. For det femte, fordi der med sikkerhed forekommer end lang række overgreb, der aldrig rapporteres. Det sidste betyder, at vi faktisk ved meget mindre om seksualiserede overgreb, om deres personlige og samfundsmæssige betydninger og om baggrundene for deres forekomst, end vi ofte forledes til at tro ud fra generaliserende forskningsresultater og mediernes fremstillinger. Og *endelig*, fordi en sådan diskussion kan bidrage til at nuancere hele den danske debat om overgreb.

Rasmussen (og andre) slår som nævnt "falske" anklager, der omhandler hele anmeldelsen og aspekter ved den sammen i én kategori. Det kan der fra et psykologisk perspektiv, der søger generaliserende forklaringer på, hvorfor folk fortæller usandheder, måske være god mening i. Men i forhold til konkrete psykosociale betydninger, det har for den enkelte kvinde, og de sammenhænge, heriblandt retslige, som problemerne udfolder sig i, er det yderst problematisk. Det bliver synligt og tydeligt i den psykosociale og kliniske praksis, der fx udføres på voldtægtscentre. Her viser det sig, at der kan være mange forskellige grunde til at kvinder anmelder overgreb, til at de ikke anmelder (se også Rust 2004, Sten Madsen 2005), til at de forsøger at trække anmeldelser tilbage, og til at de fremfører "falske" anklager.

En af de første af de piger og kvinder, som jeg som psykolog på Center for Voldtægts ofre talte med, forsøgte at trække

MODELFOTO: BAM/SCANPIX

sin politianmeldelse tilbage^[2]. Dette forsøgte hun, selv om hun var klar over, at hun selv risikerede en straf for en uberettiget anmeldelse. Hun ønskede at trække den tilbage, fordi hun var blevet truet af gerningsmanden, der som de fleste gerningsmænd var på fri fod efter overgrebet, og som vidste, hvor hun boede. Hun levede for nedrullede gardiner. Hun kunne ikke sove om natten af frygt for, at han ville bryde ind og overfalde hende. Og hun måtte konstant være årvågen, når hun gik på gaden for at komme på arbejde. Udsigten til at skulle leve på denne måde, indtil sagen var efterforsket og gerningsmanden (måske) var fængslet, fik hende til at give op. Forløbet efter overgrebet blev således en yderligere oplevelse af afmagt.

En anden, en ung pige, opgav en falsk gerningsmand. Pårørende havde anmeldt et overgreb, som hun havde fortalt dem om. Da der var tale om en ung mand, hun kendte og godt havde kunne lide, ønskede hun ikke at angive ham. Derfor beskyldte hun en anden mand for overgrebet. Dette ville hun måske også have gjort, hvis hun var blevet udsat for trusler.

En tredje kvinde henvendte sig i første omgang til politiet. Men det viste sig, at en veninde, der havde været til stede ved overgrebet, og som havde sagt,

hun ville vidne, alligevel ikke ønskede at gøre det, fordi hun var bange for gerningsmanden. Yderligere rådede en betjent kvinden til at frafalde anklagen, da gerningsmanden tilhørte en gruppe, der af politiet var kendt som meget voldelig. Det fik hende til at frafalde den. Mon den blev registreret som falsk?

Disse tre eksempler repræsenterer kun få af de forhold, piger og kvinder kan blive udsat for i forbindelse med overgreb, som risikerer at ende i talmæssige skøn og statistikker som falske anklager. Her finder man også de ikke helt få tilfælde, hvori forældre eller andre personer med ansvar for ganske unge piger anmelder overgreb udført fx af skolekammerater eller andre bekendte. Anmeldelserne kan sætte de unge i meget vanskelige og konfliktfyldte situationer, som de så ønsker at komme ud af.

Nødvendig styrke og støtte

Rasmussen rapporterer, at nogle af de 12 kvinder i hendes undersøgelse opgiver utroskab som en grund til falske anklager. En del sådanne kvinder, som hun omtaler, lever i komplekse, vanskelige og til tider marginaliserende livssituationer og kan fx have en voldelig kæreste eller ekskæreste.

En ung kvinde rapporterede et over- ▶ ▶ ▶

► ► ► greb fra sin ekskærester, med hvem hun havde levet i et særdeles voldeligt forhold. Hun havde efter mange overvejelser og selvbebrejdelser forladt ham. Han betragtede hende dog stadig som sin kæreste og forfulgte og overfaldt hende, blandt andet på baggrund af, hvad han betragtede som utroskab. For hende som sikkert for mange andre kan "utroskab", som Rasmussen nævner som en af grundene til falske anklager, være en forståelig begrundelse for at forvrænge eller trække anklager tilbage, hvad den omtalte kvinde også gjorde. Udsigten til vold eller yderligere vold, som i det nævnte tilfælde, kan synes mere faretruende end en nødløgn, hvis konsekvenser man ofte ikke har muligheder for at overskue.

Ovenstående står ikke i modsætning til, at der måske aktuelt indgives en større andel uberettigede anmeldelser end tidligere. Det kan bl.a. have forbindelse til den sensationssøgende opmærksomhed, voldtægt har fået i medierne i de seneste år.

Og Rasmussen har en pointe i, at der kan være større risiko for, at piger og kvinder, der har haft og har mange psykosociale vanskeligheder eller ligefrem psykiske lidelser, rapporterer overgreb, som ikke har fundet sted, eller giver forkerte oplysninger om faktiske overgreb. Alligevel betyder det ikke, at deres oplysninger altid vil være urigtige. Måske vil sådanne kvinder endda oftere opgive at anmelde eller trække anmeldelser tilbage. Alt dette ved vi som bekendt

ikke ret meget om. Men kliniske erfaringer og forskning kan være med til at nuancere vore antagelser og vores viden (se også Haavind 1992, Pedersen 2004, Guldberg in prep.).

Der skal nemlig personlig styrke og psykosocial støtte til at fastholde en anmeldelse. Det er vanskeligt at leve i tiden under efterforskningen, i hvilken man blot er vidne i egen sag uden særlig indsigt i dens gang, og i hvilken gerningsmanden er på fri fod. Den ofte lange ventetid før en eventuel retssag kan være pinefuld. Det er tit særdeles belastende at skulle give vidneudsagn i retssagerne. Den anklagede er oftest til stede og har sin egen advokat, mens kvinderne selv blot er et vidne blandt andre vidner. Det kan være vanskeligt at anmelde en person, man kender, måske endda holder af. Måske tror man ikke engang på nytten af fængselsstraf eller frygter, hvad der kan ske, når gerningsmanden kommer ud igen (Sten Madsen 2005, Guldberg in prep.). Man kan blive udsat for en form for psykosocial isolation (Salkvist 2006), bl.a. fordi begivenheden kan blive betragtet som kvindes egen skyld, som noget, hun bare skal skynde sig at komme sig over, som noget, det helst ikke skal tales om, eller som noget, hun ikke burde have anmeldt. Mange undlader af sådanne grunde at anmelde – og det er med baggrund i erfaringer fra psykologsamtaler og praksisforskning nærliggende at antage, at en del også trækker deres anmeldelser tilbage af samme grunde.

Brugen af diagnoser

At nogle af disse kvinder i Rasmussens terminologi kan betragtes som sårbare, ændrer ikke ved det problematiske i at begrunde deres "falske anklager" i en diagnose. Det, kvinderne gør, og de betydninger, det får for dem selv og andre, sættes nemlig ikke ind i konkrete, betydningsfulde og historiske kontekster, sådan som Gavey efterlyser det (2005). I stedet ekskluderer diagnosticeringen den personlige intentionitet og dermed subjektiviteten i den forstand, at den begrunder reelt falske anklager og mulige velbegrundede frafald af anklager i en psykisk forstyrrelse (se fx Ekeland 1985, Hacking 1999). Dermed patologiseres kvinderne.

Ovenstående skildringer viser, at det set fra kvindernes perspektiv og egen situation kan være (vel-)begrundet, om end uberettiget, at give forkerte oplysninger eller at søge at trække oplysninger og anklager tilbage. De kan, uden at det har noget med psykiske forstyrrelser at gøre, være kommet til at anmelde bl.a. under pres og først derefter få kendskab til anmeldelsens konsekvenser. De færreste har nemlig på forhånd nogen særlig viden om disse konsekvenser. Mange har derimod forkerte og ofte mere positive forventninger til, hvad en anmeldelse fører med sig (se også Guldberg in prep.).

Udbredelsen af brugen af diagnoser, herunder brugen af diagnosen PTSD (Post Traumatic Stress Disorder), bidrager også til problematiske generaliseringer omkring det, der ofte betegnes som traumer. Det får konsekvenser ikke bare for teoretiske analyser, men også for praksis. Linder (2004, p. 25) betegner PTSD som nutidens altfavnende og omsiggri-

bende kategori for "ofre for traumer". Den bruges om alt lige fra vold i familien og seksualiserede overgreb, til prostitution og naturkatastrofer. Linder anfører, at selv om der ikke er terapeutiske anvisninger knyttet til en diagnose, så er en diagnoses anvendelsesværdi alligevel, at den kan fungere som støtte i udviklingen af behandling. I en undersøgelse med deltagelse af praktiserende klinikere viser hun, hvorledes disse mener, at begivenheders personlige betydninger forsvinder ud af fokus ved anvendelsen af diagnosen PTSD. De mener også, at behandling ikke ville føre til en omfattende bedring for brugerne, hvis fokus rettes mod symptomer, der beskrives gennem diagnostiske kriterier (Linder, 2004, p. 37).

Hvad en (falsk) anklage eller et overgreb fører med sig, det vil sige: hvilke personlige og samfundsmæssige betydninger det får, er historisk og knyttet til køn. Det er tilfældet, uanset om det er mænd eller kvinder, der bliver udsat for overgreb eller gennemfører dem eller kommer med uberettigede og forkerte udsagn. Falske anklager og anmeldelse må forstås i denne sammenhæng.

Som Gavey også argumenterer for, er syn på køn, syn på seksualitet, psykologiske forståelser, gængse former

for efterforskning, retssyn og retspleje med mere ikke uden betydninger for, hvem der anmelder hvad (Gavey 2005, Laudrup og Rahbæk 2006). Andre forskere som fx Ronkainen har også vist, hvorledes postmoderne individualiserende diskurser skjuler, at kvinder bliver genstand for særlige former for kønnet vold (Ronkainen, 2001). Den diagnostiserende forskning forstærker tendenser til at fremstille kvinder som passive, hjælpeløse ofre, parallelt med at den skelner mellem normale kvinder, der fx tilsyneladende ikke ville komme med "falske anklager", og kvinder, der betegnes og stigmatiseres med en diagnosekategori. I sådanne analyser udgrænses og usynliggøres konkrete forhold, der kan hjælpe os til at begribe kvinders, men også mænds, handlemåder og intentionalitet i forbindelse med overgreb og (falske) anmeldelser, og som forankrer dem i deres personlige vurderinger af deres aktuelle livssituation – overgreb eller ej.

Bedre statistikker

Indtil for nylig havde kvinder og mænd, medmindre de tilfældigvis deltog i en af de sjældne populationsundersøgelser, kun to mulige valg i forhold til at få registreret et overgreb. Enten kunne de anmelde det eller lade være. I forbindel- ▶ ▶ ▶

Litteratur:

Ekeland, T.J.(1981): Begrebsmodeller i psykiatrien – fra biomedicin til systemteori. *Nordisk Psykologi 1, vol. 33.*

Gavey, N. og Gow, V. (2001): 'Cry Wolf', Cried the Wolf: Constructing the Issue of False Rape Allegations in New Zealand Media Texts. *Feminism & Psychology*, Vol. 11, No. 3.

Gavey, N. (2005): *Just Sex? The Cultural Scaffolding of Rape.* London og New York: Routledge.

Guldberg, A. (in prep.): *En undersøgelse af kvinders retspraksis efter en politianmeldelse.* København: Center for Voldtægts- ofre. Rigshospitalet.

Haavind, Hanne (1992): Psykoterapi som forskningsmetode. *Nyt om kvinneforskning nr. 4-5.*

Haansbæk, Thomas (2005): *Voldtægtsofrets partner – hvordan går det ham?* København: Center for Voldtægts- ofre. Rigshospitalet.

Hacking, I. (1999): *The social construction of what?* Cambridge Mass. og London: Harvard University Press.

Koss, M.P. og Harvey, M.R. (1991): *The Rape Victim.* London: Sage.

Lamb, S. (1999): Constructing the Victim – Popular Images and Lasting Labels. I Lamb, S. (ed.): *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept.* New York: New York University Press.

Lamb, S. (ed.): *New Versions of Victims – Feminists Struggle with the Concept.* New York: New York University Press.

Laudrup, C. og Rahbæk, H. (2006): *Var det voldtægt? En undersøgelse af menneskerettigheder og voldtægtssager i Danmark.* København: Center for Voldtægts- ofre. Rigshospitalet.

Pedersen, B. (2004): Perspektiver på voldtægt. *Psyke og Logos* nr.1, årg. 25

Pedersen, B. og Stormhøj, C. (2006): Køn, onde cirkler og (dis)empowerment. *Psyke og Logos*, nr.1, årg. 27.

Rokainen, S. (2001): Gendered Violence and Genderless Gender. A Finnish Perspective. *Kvinder, Køn og Forskning*, nr. 2, 10. årg.

Rust, A. (2004): Voldtægts- ofres begrundelser for ikke at politianmelde. *Retfærd. Nordisk Juridisk Tidsskrift.* Årg. 28, nr. 118.

Salkvist, R. (2006): Når det utænkelige sker – om sociale følger af voldtægt og voldtægtsforsøg. *Psykologisk Set*, nr. 62. 23. årgang.

Sidenius, K. og Pedersen, B. (2004): Prevention of victimization following sexual assaults. *Nora – Nordic Journal of Women's Studies*, no. 1, Vol. 12.

Sten Madsen, K. (2005): *Hvor ku' du gøre det?: konfliktmægling ved seksuelle overgreb.* København: Rigshospitalets Center for Voldtægts- ofre.

NOTER:

^[1] Jeg bruger dette begreb, bl.a. fordi der ikke altid er tale om det, der kaldes anklager om fuldbyrdet voldtægt eller fuldbyrdet voldtægt. Men voldtægtsbegrebet er også problematisk af andre grunde (se Pedersen 2004a og b).

^[2] Eksemplerne i artiklen stammer fra et forskningsprojekt, i hvilket jeg har haft terapiforløb med 40 kvinder og interviewet 16, samt deltaget i kliniske konferencer m.m. Dette arbejde er foregået på Rigshospitalets Center for Voldtægts- ofre.

► ► ► se med oprettelsen af centre som Rigshospitalets og Århus' Center for Voldtægts- ofre, hvor man kan henvende sig anonymt, har de fået en tredje mulighed. Dette har også givet forskningen nye muligheder.

Flere overgreb og deres betydninger kan indgå i statistikkerne end tidligere, i og med centrene kommer i kontakt med mennesker, der ikke henvender sig til politiet. Men måske er der brug for yderligere registreringsmuligheder for mennesker, der ikke ønsker kontakt med sundhedsvæsenet eller politiet, men som ønsker at et overgreb indgår i statistikkerne. Måske skulle populationsundersøgelser gennemføres og opdateres oftere, eller der kunne oprettes andre registreringsmuligheder. Ved at følge udviklingen i antal overgreb og (falske) anklager kunne vi øge vores viden om overgreb generelt og dermed også vores forståelse af uberettigede anklager.

Under alle omstændigheder kan betydningerne af de sidste ikke begribes uden et nuanceret og omfattende kendskab til betydningerne af de første.

*Bodil Pedersen, lektor, cand.psych.
Roskilde Universitetscenter,
aktuelt tilknyttet Center for
Voldtægts- ofre på Rigshospitalet
som forsker*